

Ісламська Республіка Пакистан: контекст відносин з Росією

О. Борділовська, відділ зовнішньої політики

Нещодавній візит пакистанської делегації на чолі з міністром нафти М. Маліком до Москви продемонстрував велике бажання керівництва Ісламської Республіки Пакистан (ІРП) скористатися ситуацією та домовитися з РФ про постачання дешевої нафти. Пакистан усіяко демонструє лояльність до дій РФ з надією на нові контракти в галузі енергетики. Відбувається зазначене на тлі економічної кризи та чергової зміни у військово-політичному керівництві країни.

Висновки:

1. Пакистан від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну посідає офіційно нейтральну позицію і відмовляється засуджувати дії Росії. Це пояснюється не лише традиційним нейтралітетом, який у більшості азійських країн є основним принципом зовнішньої політики, але й великими сподіваннями ІРП на співпрацю з РФ, передусім – в енергетичній галузі, на тлі складної ситуації в економіці. На Росію покладалися значні надії й до її широкомасштабної агресії проти України, що й пояснює візит 23–24 лютого 2022 р. колишнього прем'єр-міністра ІРП І. Хана до Москви, який, зрештою, коштував йому посади.

2. До пошуків засобів співпраці з РФ Пакистан додатково спонукає спільна участь держав у багатосторонніх форматах, зокрема – ШОС¹, а також відносини особливого стратегічного партнерства з Китайською Народною Республікою, яка від 2015 р. реалізує в Пакистані сигнальний проєкт «Один пояс – один шлях»² – Китайсько-пакистанський економічний коридор (КПЕК). Саме тоді, за сприяння Китаю, почався і новий етап відносин Ісламабаду з Москвою: підписано угоду про енергетичний коридор Північ – Південь («Пакистанський потік»), яку не вдається реалізувати через накладені на Росію західні санкції.

¹ Шанхайська організація співробітництва (ШОС) – субрегіональна міжурядова міжнародна організація, утворена 15 червня 2001 р. у м. Шанхаї (КНР). До ШОС входить 8 країн-членів – Індія, Казахстан, Киргизстан, Китайська Народна Республіка, Пакистан, Російська Федерація, Таджикистан, Узбекистан.

² «Один пояс – один шлях» – глобальна інфраструктурна ініціатива КНР щодо торговельно-економічної, культурної та науково-технологічної співпраці. Ухвалена урядом КНР у 2013 р., включена до Конституції КНР у 2017 р.

3. Водночас Пакистан має дружні відносини з Україною, які найбільшою мірою реалізувалися у галузі військово-технічної співпраці. Також Україна неодноразово була гарантом харчової безпеки Пакистану, тож збереження нашої держави як надійного партнера повністю відповідає пакистанським національним інтересам. На неофіційному рівні висловлюється підтримка ЗСУ та загалом українському народу у справедливій боротьбі проти агресора.

4. Незважаючи на перехід до парламентської демократії, у політичному середовищі Пакистану продовжує домінувати армія, а її верхівка долучена до ухвалення всіх принципових для розвитку країни рішень. Повага до армії як гаранта стабільності й порядку у своїй країні проєктує відповідне ставлення до армій інших держав, зокрема й України. Перемоги ЗСУ на фронтах, повернення окупованих РФ українських територій, новітні методи ведення війни – все це сприяє позитивному іміджу України в Пакистані.

5. Натомість невдачі й стратегічні поразки російських військ в Україні, погіршення економічної ситуації всередині РФ та відмова останньої надати значні знижки Пакистану на закупівлю енергоносіїв негативно позначаються на подальших пакистано-російських відносинах.

Принада дешевої нафти

29 листопада ЗМІ повідомили про візит урядової делегації Пакистану на чолі з міністром нафти М. Маліком до Москви, де мали бути досягнуті домовленості щодо продажу ІРП дешевої нафти. Міністр фінансів І. Дар ще у жовтні розпочав інформаційну кампанію з цього приводу, закидаючи США та європейським країнам «право на самостійність у зовнішньоекономічній діяльності». Зокрема міністр заявив, що Пакистан розглядає можливість закупівлі нафти за тією ж ціною, як і його сусід Індія, сподіваючись врятувати складну ситуацію в економіці країни напередодні зими.

У Пакистані нині спостерігається криза платіжного балансу, країна також бореться зі збільшенням дефіциту поточного рахунку, ослабленням рупії та інфляцією, яка перевищила 25 %. У разі імпорту енергоносіїв (сирої нафти) з РФ, країна зможе зекономити понад 2 млрд дол. США щорічно, знизити тиск на валютні резерви Ісламабаду. Окрім цього, ІРП усе ще сподівається на практичну реалізацію міжурядової угоди з РФ, яка передбачає будівництво «Пакистанського потоку» – газогону протяжністю 1,1 тис. км та потужністю 12,4 млрд кубометрів газу на рік. Угоду країни підписали ще у жовтні 2015 р., але вона так і не була реалізована через неможливість постачання окремих матеріалів і деталей внаслідок західних санкцій.

Проте, після повідомлень про від'їзд М. Маліка з колегами до Москви, будь-які згадки про можливий контракт з РФ зникли на цілий тиждень. Натомість російська сторона заявила, що пакистанські колеги запросили нереальні

знижки (у 30–40 %), до яких РФ поки що не готова. Щоправда, Москва обіцяла повернутися до цього питання пізніше. Зважаючи на обіцянки кремлівської влади, М. Малік 5 грудня заявив, що контракт з РФ буде, ймовірно, підписаний у січні, тож візит був успішним. Не забув міністр при цьому згадати й чинний контракт РФ з Індією (хоча, можливо, саме через нього Москва затягує ухвалення рішення щодо постачання нафти до Пакистану). Крім того, від початку війни, посол РФ в Ісламабаді вже неодноразово повідомляв, що ніяких спеціальних угод та знижок не планується.

Масові протести

Водночас у Пакистані добігав кінця черговий сезон протестів опозиції. Відправлений достроково у відставку за рішенням суду колишній прем'єр-міністр Імран Хан спробував вкотре організувати широкий протестний рух з метою фактичного повернення до влади, вимагаючи проведення дострокових виборів у країні на тлі гострої критики уряду Ш. Шаріфа.

Варто зазначити, що за 75-річну історію ІРП з 30 прем'єр-міністрів (19 з яких було обрано у демократичний спосіб), жоден не добув до кінця п'ятирічної каденції. Але вперше в історії Пакистану І. Хан був усунутий від влади у спосіб воготому недовіри, з чим він, звичайно, не погодився. Йому вже не вперше вдалося зібрати десятки тисяч прихильників з усіх чотирьох провінцій Пакистану під різними популістськими гаслами, а під час «довгого маршу» з півдня на північ на нього був скоєний замах.

Проте І. Хан, колишня зірка крикету і політик, котрий претендує на роль «справжнього демократа», не відмовився від своїх амбітних планів. Вийшовши з лікарні, він знову повернувся до вуличних протестів. Щоправда, саме 29 листопада він несподівано змінив своє рішення «йти штурмом на Ісламабад з метою тривалого страйку в столиці». Спочатку він закликав депутатів провінційних асамблей від його партії вийти зі складу парламенту, а потім взагалі заговорив про перемовини з владою. Наразі тривають консультації щодо можливих позачергових загальних виборів. «Довгий марш» Імрана Хана відбувався на тлі погіршення соціально-економічної ситуації та зміни у вищому керівництві країни.

Зміни у керівництві збройних сил Пакистану

Також 29 листопада на церемонії, що відбулася у Генеральному штабі у Равалпінді, генерал Камар Джавед Баджва урочисто передав естафету генералу Асіму Муніру, який став 17-м командувачем армії країни за 75 років існування Пакистану. З тих 17 – перші два були британські генерали, решта – пакистанці. Тричі вони ставали військовими диктаторами, і понад 30 років з 75 у Пакистані діяли військові режими. Зміна військового керівництва у Пакистані – визначна подія, до якої прикута увага всього населення держави. Незважаючи на проголошені демократичні засади, у Пакистані величезний вплив має військо

керівництво, без його згоди не ухвалюється жодне важливе політичне рішення як у внутрішній сфері, так і у сфері зовнішніх відносин.

Попередник А. Муніра генерал К. Баджва продемонстрував це як ніхто інший – за два терміни (шість років) його перебування при владі ухвалено чимало принципових рішень, що впливали на пакистанську політику. Саме під час його каденції Китай закріпив статус союзника Пакистану «за всілякої погоди». К. Баджва домогся посилення співпраці з іншими важливими партнерами Пакистану – Туреччиною та Азербайджаном, а також намагався поліпшити відносини з провідним інвестором – Саудівською Аравією. За правління К. Баджви Пакистан зблизився з Росією: саме при ньому розпочалися спільні військові навчання армій ІРП та РФ, хоча великих контрактів у галузі військово-технічної співпраці підписано не було.

«Доктрина Баджви» передбачала й поліпшення відносин з найближчими сусідами, а це було не так просто реалізувати на тлі кризи у відносинах з Індією 2019 р. через прикордонні зіткнення із застосуванням авіації та зміною статусу Кашміру. Тим не менш, завдяки К. Баджві, сторонам вдалося уникнути ще більшого загострення ситуації та повернутися у 2021 р. до відновлення дії Угоди про припинення вогню на лінії контролю від 2003 р.

Щодо західного сусіда, то тут роль військових взагалі важко перебільшити, адже Пакистан серйозно впливає на ситуацію в Афганістані. Генерал К. Баджва особисто займався перемовинами зі США (дещо поліпшив відносини після гучних антипакистанських заяв Д. Трампа) під час евакуації з Кабулу громадян інших держав після повернення до влади талібів, через нього здійснювалася координація евакуаційних бортів, зокрема й українських, які спочатку приземлялися в аеропорту Ісламабада.

З Україною пов'язані й інші кроки генерала К. Баджви. Йдеться про фактичну підтримку України, а саме – дозвіл на надання нашій державі гуманітарної допомоги та перше офіційне засудження дій РФ на Ісламабадському безпековому форумі 1 квітня 2022 р., де він відкрито заявив про неприпустимість нападу більшої ядерної країни на меншу, без'ядерну. У такий спосіб генерал намагався врятувати імідж власної держави після згаданого візиту І. Хана до Москви і переговорів з Путіним у той час, коли вже відбулася атака на українські міста 24 лютого.

Тоді Пакистан був підданий нищівній критиці і йому загрожував бойкот з боку важливих партнерів, яких І. Хан звинуватив у тиску на пакистанську владу. Він стверджував, що візит до Москви був запланований заздалегідь і був вкрай важливий для пакистанської економіки, а ще більше – для іміджу країни, яка «хоче мати незалежну зовнішню політику». За неофіційними джерелами, військове керівництво активно відмовляло І. Хана від цієї поїздки, і особисто генерал К. Баджва був проти такого демонстративного реверансу в бік Москви.

Відвідини України та зустрічі з українськими військовопосадовцями найвищого рівня у травні 2021 р. справили на генерала К. Баджва позитивне враження, а успішна військово-технічна співпраця між Україною і Пакистаном за часи його каденції набула нових обертів. Таким чином, він особисто сприяв збереженню дружніх відносин з Україною.

Поки що складно прогнозувати, яку роль відіграватиме у реалізації зовнішньополітичного курсу ІРП новий військовий лідер. Єдине, що відомо – гучних заяв не передбачається. У своїй прощальній промові генерал К. Баджва закликав армію бути «аполітичною», сам він завжди намагався діяти обережно і непублічно. Генерал А. Мунір багато років служив під керівництвом останнього (зокрема на так званих Північних територіях на кордоні з Афганістаном) і успадкував від нього манеру спілкування.

До того ж у кар'єрі А. Муніра є цікавий епізод: на початку 2017 р. його було призначено директором Військової розвідки, а у жовтні 2018 р. – головою Міжвідомчої розвідки (ISI), яка є дуже впливовою у Пакистані. Щоправда, на цій посаді він перебував лише 8 місяців і був усунутий за вказівкою І. Хана без жодних пояснень. Нині І. Хан уже ніяк не міг зашкодити призначенню генерала А. Муніра на найвищу військову посаду в країні (інакше був би однозначно проти). Але ці дві особи, так чи інакше, найближчим часом відіграватимуть провідні ролі серед пакистанських еліт.

Інші аспекти політичного життя

Щодо інших лідерів країни, котрі перебувають при владі, то вони є представниками двох найбільш відомих політичних династій – Шаріф і Бхутто. Досвідчений прем'єр Шахбаз Шаріф, брат ветерана пакистанської політики Наваза Шаріфа, і колишній губернатор найбільшої провінції Пенджаб, наразі відповідальний за китайський і російський напрями. Він був чи не єдиним політиком, який під час саміту ШОС у Самарканді мав багатогодинну бесіду з Путіним, а після переобрання Сі Цзіньпіна – одним із перших, хто полетів з привітаннями до Пекіну. Міністр закордонних справ Білавал Бхутто, син експрезидента А. Зардарі та вбитої терористами прем'єрки Б. Бхутто, дотримується західного напрямку, оскільки відоме прізвище відкриває перед ним двері, передусім у США.

Урядова коаліція у Пакистані вкрай не стійка, традиційна міжпартійна боротьба не припиняється, і ситуація в країні загалом залишається «стабільно нестабільною». Проте це не має заважати Україні просувати свої інтереси у другій за значимістю країні Південної Азії, яка має величезне населення (понад 230 млн), отже – значущий для нас ринок.